

Mapa možných budoucností veřejných knihoven

Libuše Foberová, Drahomíra Bláhová

libuse.foberova@fpf.slu.cz; blahovad@atlas.cz

Cílem příspěvku je zmapovat světové trendy a směry v knihovnictví, které preferují knihovny s vizí. Podívat se na budoucnost veřejných knihoven z různých úhlů pohledu, jak ji vidí studenti knihovnictví, vyučující, manažeři knihoven a samotní knihovníci. Zaměřit pozornost na renomované odborníky, kteří se vyslovují k budoucnosti knihoven. Za pomoci metody kvalitativní sondy a metody používané v prognostice (tvorba možných scénářů) vytvořit mapu možných budoucností veřejných knihoven.

Úvodem

Budoucnost se seriózně předpovědět nedá, nedokážeme si představit, jaké skutečnosti ovlivní její vývoj. Klíčovou roli v budoucnosti knihoven budou hrát knihovníci. Dokážou-li změnit myšlení a přístup k práci, mají před sebou slibnou budoucnost. Knihovníci jsou těmi, kdo mohou nevědomky knihovny zlikvidovat. Vůbec nejhorší je konzervativní přístup a nechuť měnit léty zaběhané postupy, když to spojíme s nezájmem o celoživotní vzdělávání, zánik knihoven se téměř jistý. Motto pro knihovny: Očekávejte neočekávané! Změny budou bolet! Poznání trendů umožňuje knihovně se změnit! Slogan pro knihovnické služby by mohl znít např. takto: „Pomáháme vám využít vaše informace“, nebo „Informace/znalosti do každé rodiny“, případně takto: „Knihovna: třetí oblíbené místo v životě lidí – domov, práce, knihovna“, „Mám svého lékaře, právníka a knihovníka“ atd. Spousta knihoven chápe novou příležitost a pracuje na své budoucnosti. V knihovnách jsou nositelkami trendu významné komerční instituce: OCLC a RLG – neziskové počítačové a výzkumné organizace pro knihovny. CENL (společnost ředitelů národních knihoven) a národní knihovny, včetně akademických knihoven (které určují směr). IFLA – Mezinárodní federace knihovnických asociací a institucí je organizace zastupující zájmy uživatelů knihovnických a informačních služeb. Představuje globální pohled na knihovnictví a knihovnickou profesi. LIBER – Sdružení evropských vědeckých knihoven a další. Více výzkumných programů a projektů pomůže knihovně získat zpětnou vazbu a relevantní data ke změně.

Trendům se věnuje časopis Library Trends (The Johns Hopkins University Press; adresa: http://www.press.jhu.edu/journals/library_trends/).

Profese knihovnická a informační pracovník závisí na prudkém rozvoji společnosti. Technologie se vyvíjí rychleji, než je lidé dokážou využívat. V dnešní době hovoříme o managementu znalostí a knihovnický by měl být manažerem znalostí. Hlavním úkolem knihoven je soustavně zlepšovat služby, věnovat se metodologii projektování služeb – testování, analýzám atd.

Knihovny sice ztrácejí dominantní postavení na trhu, ale zároveň mají hodnotu, kterou nikdo jiný nedokáže nahradit. Jsou největším odborníkem na krásnou literaturu a propagátorem knih a jejich autorů. Knihovníci umějí identifikovat dokument a sbírat, třídít, ukládat, distribuovat a vytvářet informace tak, jako nikdo druhý. Knihovnický je strážcem brány k poznání. Jak trefně poznamenal Robert Iannello:

„Prodáváme knihovnu jako zdravou alternativu k „rychlé/vygooglené“ informaci.“

Různých vizí knihovnické budoucnosti existuje hodně: kupříkladu jedna nizozemská knihovna roku 2000 oslavovala čtyřicet let své existence tím, že vytvořila projekt několika velmi odlišných typů knihoven, jak by podle tvůrců mohly fungovat v roce 2040. Patří mezi ně třeba Hormon-Bibliothek (knihovna pro zamilované) nebo Survival-Bibliothek, která vychází z toho, že člověk si nejvíce váží toho, o čem musí dlouho usilovat, takže toto je typ knihovny rozptýlené v krajině, kde čtenáři musí po svých knihách namáhavě pátrat (jako v nějaké bojovce).

Faktory, které ovlivňují činnost veřejných knihoven, musíme sledovat a analyzovat, promýšlet různé varianty vlivu na veřejné knihovnické a informační služby a zejména na lidi, uživatele i knihovníky aj. Mezi nejvýznamnější faktory patří masová digitalizace, problematika čteček a eKnih, google manie, multikulturalismus, sociální nerovnost ve společnosti, návrat ke komunitním rolím, nedostatek financí a vůbec permanentní změny, kterým knihovny čelí (mění se hudební, filmový, knižní průmysl apod.). Nejvíce změny ovlivňují řízení knihoven a rozhodovací proces manažerů. Ukazuje se, že bez definovaného poslání, jasné vize a strategických plánů to nepůjde. Činnosti knihoven se musejí optimalizovat, služby rozšiřovat a na snižování rozpočtu reagovat zaváděním efektivit a fundraisingem. Bez analýz a výzkumů nejsou změny efektivní. Pro změnu potřebujeme relevantní informace. Celoživotní vzdělávání, zejména v oblasti informační gramotnosti, je nutné akreditovat – profesionalizovat. Certifikáty kvality nejen služeb, ale i knihovníků dodají knihovně punc profesionality. Veškeré snažení bez implementace marketingu do stylu řízení knihovny je marné. Zvláště propagace se ukazuje zásadní. Lidé se musejí o nás a našich službách dozvědět. Jedině tak si nás oblíbí a porozumějí nám.

Kvalitativní sonda

Zajímalo nás, jak vidí budoucnost knihoven studenti studijního programu Informační studia a knihovnictví, vyučující, manažeři knihoven a samotní knihovníci. Za tímto účelem jsme monitorovali také tisk a hledali odpovědi renomovaných knihovníků. Zjištěné údaje jsme zpracovali za pomoci prognostické metody do mapy možných budoucností veřejných knihoven. Vytvořili jsme celkem sedm možných scénářů. Až čas ukáže, jak jsme (ne)byli blízko. Oslovili jsme celkem sto studentů, deset vyučujících, osm manažerů knihoven a třicet knihovníků s dlouholetou praxí (deset a více let). Studenti a vyučující jsou z Ústavu bohemistiky a knihovnictví FPF SU v Opavě, manažeři a knihovníci jsou náhodně vybráni z různých velkých veřejných knihoven u nás. Všem respondentům byla položena tato anketní otázka: „*Jak vidíte budoucnost veřejných knihoven?*“

V odpovědích jsme hledali shodu, případně významné rozdíly, citujeme ze zajímavých odpovědí.

Studenti

Většina studentů se domnívá, že je nutné inovovat/modernizovat služby knihoven (zejména elektronické služby).

Dále si myslí, že je nutné začlenit knihovny do eProstoru, vytvořit silný portál a platformu spolupráce (knihovny musejí „táhnout za jeden provaz“, aby přežily).

Jedna studentka se vyslovila, že by veřejné knihovny měly nabízet informační služby „nezkostnatějším“ způsobem, tj. např. DDS.

Další studenti se vyslovili, že velkou roli bude v budoucnu hrát osobnost knihovníka (pedagog, průvodce světem informací, mentor celoživotního vzdělávání apod.).

„Čím čtenější, tím lepší kniha. Vybírám si knihy v knihovně podle tohoto vzorce. Pokud stála kniha tolika lidem za to, aby si ji přečetli, musí být dobrá. To žádný e-book neumí.“

„Knihovnu si představuji jako centrum informací a zábavy. Všechny vědomosti na jednom místě (ve stylu archivu).“

Bylo by úžasné, kdyby lidé říkali: „Mám svého lékaře, právníka a knihovníka.“

„Knihovny přežijí jako multikulturní centra.“

„Knihovnu vidím jako průvodkyni světem informací.“

Manažeři knihoven

Knihovny se připravuje na svoji vlastní technologickou revoluci. Klasická kniha je pojmána jako kulturní artefakt (umělecké dílo), nebude proto nahrazena zcela, ale zažije odtučňovací kůru.

Knihovny, pokud chtějí uspět, musejí nabízet něco navíc. Výhoda – velká část tištěné produkce nebude nikdy digitalizována.

Knihovny musejí nabízet dostatečně dimenzované a kvalitní prostory – zejména studijní místa.

Knihovny musejí více participovat na životu obce/města, tzv. komunitní role knihoven.

Knihovníci

Většina knihovníků si uvědomuje, že je nutné inovovat služby a rozšířit stávající nabídku.

Dále se domnívají, že záleží na řízení knihovny, aby management pochopil, že je nutné změnit pracovní klima tak, aby byl klid na práci a lidé chápali smysl práce. Management by měl zejména obstarávat finance, vytvářet kvalitní pracovní podmínky a reprezentovat/propagovat knihovnu v místní komunitě. Zejména motivovat zaměstnance, aby využívali osobní potenciál při práci. Obávají se nedostatku financí, který negativně ovlivní činnost knihoven. Z druhé strany může krize přilákat nové potenciaální uživatele.

„Jen na knihovnicích bude záležet, jakou image budou knihovny mít a jak bude vnímána prestiž knihovnické profese. Vždy záleželo na osobnosti knihovníka, na jeho vzdělání, dovednostech a na podmínkách, ve kterých pracuje. Do budoucna bude zásadní umět se prodat. Simon Francis uvádí, že existují tři typy knihoven:

- ty, co dělají nové věci,
- ty, co se dívají na ostatní, jak dělají nové věci a knihovny,
- a knihovny, které se diví, co se stalo (a takové mohou být zrušeny).“

Vyučující knihovnictví

Adaptace tradiční knihovny na novou situaci může probíhat:

- Zvýšením důrazem na „lidský rozměr“ (odtud transformace knihoven v komunitní centra);
- Provozováním vlastní digitální knihovny nebo umožněním přístupu k takovýmto knihovnám – viz model European <http://www.europeana.eu/portal/>;
- Posílením síťového fenoménu – tradiční knihovny měly mezi sebou vybudovanou síť už v době předinternetové (služby MVS, MMVS). S nasazením ICT můžou zvýšit efektivnost této sítě (např. služby DDS – document delivery service).
- Předpovědět budoucnost nelze, ale sledovat konkurenci a trendy, mít vizi a jasně definovat strategii lze. Platí: Kdo je připraven, není ohrožen.
- Otázkou je budoucí postavení knihoven v „síťově orientované“ společnosti a jak vezmou na vědomí nová média. Knihovna je médium tradiční a záleží na mnoha okolnostech, jestli zůstane pro uživatele moderní a žádoucí.

„Knihovny budou existovat, pokud je lidé budou potřebovat ke svému životu.“

Monitoring odborného tisku

- „...knihovny by se měly stát třetím oblíbeným místem v životě lidí, kam se rádi vracejí (**domov, zaměstnání, knihovna**). Slovo „uživatel“ je neosobní a žádá si návrat k člověku, např. **znovu užívat termín čtenář...**“ (Landová, H.)
- „...knihovny se budou muset v tomto novém světě umět dobře zorientovat. A tato orientace spolu s lojalitou k uživatelům se stane její hlavní konkurenční výhodou. Protože stávající strategické východisko: „my to máme, nikdo jiný to nemá, když to chcete, musíte přijít k nám“, se rozplyne jako pára nad hrncem. **Některé knihovny se změní a některé zaniknou...**“ (Řehák, T.)
- „...nastane konec „kamenných“ knihoven? Veřejné knihovny nabízejí i elektronické dokumenty a vzdálené přístupy do nejrůznějších databází, přesto by se konce „kamenných“ knihoven měly více bát specializované knihovny...“
- „Problém spíše štěpí knihovnickou profesi do dvou různých směrů: knihovník s osobním kontaktem se čtenářem a knihovník bez osobního kontaktu s uživatelem. Změnily se podmínky přístupu člověka k informacím, je zde domácí internet. Když chceme hovořit o změně paradigmatu knihovnictví, jedná se spíše o změnu paradigmatu knihovnického vzdělávání.“ (Vlasák, R.)
- „Pokud dnes internetu něco schází, je to zdravý (kritický) lidský rozum. **Internet** může být něčím víc než pouhou sítí umělé inteligence, **může se stát kolektivní inteligencí lidstva**. Na to potřebuje i arbitra, který bude vybírat, hodnotit, popisovat, propojovat, uchovávat a propagovat to nejkvalitnější poznání. Zatím to nikdo nedokázal udělat lépe než knihovníci...“ (Rankov, P.)
- „...čtečky jsou vynikajícím nástrojem ke čtení a otvírá se před námi etapa možná lepšího a kvalitnějšího čtení, než si řada skeptiků myslí. Je to velká šance pro gramotnost a lepší čtení po psychické i fyziologické stránce. Knihovny to neohrozí, ale budou uzavírat smlouvy na půjčování knih s nakladatelstvími a knihkupectvími. Knihovny a čtečky budou v symbióze. Jsme svědky nové technologie, která ovlivní čtenářství a v dobrém slova smyslu i nové role knihoven. (Papík, R.)

Diskuse

Scénář č. 1 Kvalitní management – změna řízení knihoven (zavedení efektivity), implementace marketingu do stylu řízení knihoven (poslání, vize, strategie atd.)

Studenti, vyučující a knihovníci se shodli, že management hraje v úspěšnosti knihovny hlavní roli. Jen manažeři knihoven se nevyjádřili, zřejmě se domnívají, že vedou knihovny kvalifikovaně. Zvláště knihovníci zdůrazňovali, že potřebují cítit podporu ze strany managementu a zajištění kvalitních pracovních podmínek pro profesionální práci. Knihovnictví je svou povahou týmová práce, proto velmi záleží na vůdci, který by měl stmelovat tým, vytvářet příznivé pracovní klima, motivovat zaměstnance a snažit se, aby všichni chápali smysl své práce a důležitost své role v týmu. Už od dob antiky u knihovníků převládá vnitřní motivace – radost z práce a touha uspět u čtenáře. Říká se, že ani nejhorší vedení to nemůže změnit. Manažeři knihoven jsou v lepším případě knihovníci, v horším vysokoškoláci jiných/neknihovnických oborů, a to je problém. Všem většinou schází manažerské vzdělání a zkušenosti. Manažeři („odborníci“) spoléhají na intuici, která není vždy dobrým řešením. Pokud chceme mít úspěšné knihovny, musíme začít od manažerů, kteří by měli o řízení takových organizací hodně vědět, vzdělávat se v tom směru a umět vtáhnout do dění knihovny všechny zaměstnance. Knihovnictví je multidisciplinární obor, knihovníci si vážící všech profesí, a to je možná důvod, že tak snadno dají příležitost lidem z jiných oborů. Je ovšem nutné trvat na tom, aby si „jiní“ odborníci doplnili knihovnické vzdělání. Jinak to ukazuje na mylnou domněnku, že v knihovnách může pracovat každý a nepotřebuje k tomu knihovnické vzdělání. Např. knihovník nemůže jít učit, protože nemá pedagogické vzdělání, jiné obory jsou v kvalifikacích důslednější. Absence manažerského vzdělá-

vání u manažerů knihoven je možná jedním z důvodů, proč tolik knihoven nemá definováno své poslání, nemá jasnou vizi a nezná svou strategii. Žije z roku na rok, od rozpočtu k rozpočtu. Když knihovna neplánuje, plánuje svůj konec. To se ukázalo například na řízení hudebních knihoven.

Scénář č. 2 Budování silnějších komunit prostřednictvím veřejných knihoven

Komunitní knihovny jsou velmi oblíbené, ve světě převažují a významně přispívají ke kvalitnějšímu životu komunity, ve které působí. Vytvářejí prostor pro všechny členy komunity, nabízejí své prostory k využití všem a výrazně participují na životě města. Přináší jim to hodně klientů a úspěšnost. Komunitní knihovny se ukazují jako správný směr do budoucna. Proč tomu tak u nás není? Všechny evropské a národní doporučení operují s tímto pojmem. Přesto je u nás komunitních knihoven velmi málo. Možná nejsou Češi zvyklí žít v komunitě. Každý si hledí svého, po práci jde domů a tam žije svůj soukromý život. Lidé jsou spíše znechuceni politikou, děním ve městě a větší nou nemají zájem osobně přispět ke změně. Domnívají se, že vše vyřeší za ně někdo druhý. Proto považujeme komunitní knihovnictví za výzvu pro knihovny. Je nejvyšší čas ke změně. Neznáme lepší propagaci, než se stát komunitní knihovnou a prorůst tak do života komunity, oslovit každého člena komunity a trvale přispívat k lepšímu životu v komunitě. Všechny skupiny respondentů vidí budoucnost knihoven v komunitní činnosti.

Scénář č. 3 Změna paradigma knihovnického vzdělávání

Knihovnické vzdělávání u nás je spojeno se vznikem prvního knihovnického zákona v r. 1919 a s Karlovou univerzitou v Praze. Před dvaceti lety se začalo knihovnictví (studijní program Informační studia a knihovnictví) vyučovat také na Masarykově univerzitě v Brně i na Slezské univerzitě v Opavě. Více než k potřebám profese se přihlíží k možnostem konkrétní školy, akreditace knihovnických oborů vyžaduje kvalifikované vyučující (doktorandy, docenty a profesory), kterých je v knihovní a informační vědě zoufalý nedostatek. Výraznou pedagogickou osobností byl prof. Jiří Cejpek. Z žijících osobností je to doc. Jaromír Kubiček, doc. Rudolf Vlasák a nově doc. Richard Papík. V Opavě je výraznou osobností prof. Milan Konvit. Podle docenta Vlasáka se bude profese knihovníka dělit na dvě základní: knihovník a informační pracovník s fyzickým kontaktem s uživatelem a knihovník bez fyzického kontaktu s uživatelem (tvůrce obsahu, databází, digitální knihovny apod.). Všichni respondenti se vyslovili v tom směru, že osobnost knihovníka je klíčová a vzdělávání se musí upravit pro současné potřeby. Je nutné zkoumat u zaměstnavatelů, jaké požadavky by měl absolvent knihovnictví splňovat, aby uspěl v praxi. Zkoumání je nutné rozšířit i na oblast komerční sféry, kde se někteří absolventi knihovnictví uplatňují. Všichni, kteří participují na knihovnickém vzdělávání, musejí hledat nové cesty. Rovněž je nutné přemýšlet o image knihovnické profese a v tom směru organizovat marketingové kampaně. Média nás prezentují spíše jako konzervativní osobnosti, nečitelné, jako lidi, kteří půjčují knihy. Je třeba ten obraz změnit.

Scénář č. 4 Vytvoření silné společné značky – kvalitního portálu – „urvat si kousek eprostoru“

Říká se, že kdo nežije na internetu, jako by nežil. Hodně knihoven má vlastní webové stránky, kde nabízí základní informace a vystavuje svůj online katalog. Nechceme hodnotit jejich kvalitu, protože se domníváme, že vždy je co zlepšovat. Možná, kdyby tyto služby pro knihovny zajišťovali odborníci, byly by více profesionální a efektivní. Za nejhorší považujeme, když nejsou stránky aktuální a bezbariérové. Přesto se všichni respondenti vyslovili, že by bylo vhodné mít společný eProstor, kde by byly všechny informace o knihovnách na jednom místě, aby existoval profesionální portál. Máme portál KNIHOVNY.CZ, ale je nedokonalý, jakýsi polotovár, který je třeba dotáhnout k dokonalosti. V současné podobě není dobrou vizitkou pro knihovny. Asi je problém v tom, kdo takový portál vytvoří. Stačí, když se bude jednat o studentský projekt, nebo by se toho úkolu měli ujmout profesionálové? Dokaže se knihovnická komunita shodnout na obsahu? Kdo bude portál spravovat? Odpověď hledejte v tom, že neodpovíme. Existují portály CZEHLIT.CZ, CITARNY.CZ, KNIHOZROUT.CZ aj., které ukazují správnou cestu. Lidé věří názorům knihovníků na kvalitu četby, věří jejich informacím, je potřeba této důvěry využít a vytvořit adekvátní eProstor, kde každý najde relevantní informace o knihách, knihovnách, knihovnicích atd., přístupný přes google. Existuje celá řada kvalitních digitálních knihoven, o kterých veřejnost nemá ani tušení atd.

Scénář č. 5 Držet roli arbitra, který hodnotí kvalitu informací v internetu

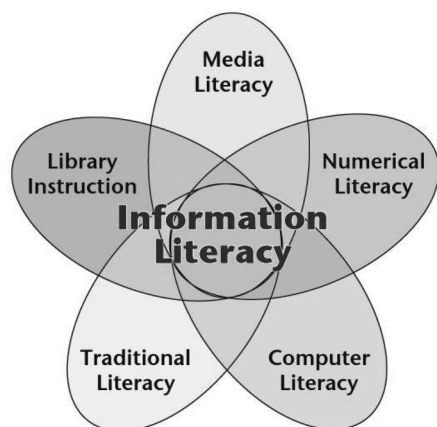
Knihovníci zpracovávají všechny informace. Je to skutečně pravda? Neoinformace (zábava a reklama) jsou také informace, ale s těmi si knihovníci nevědí rady. Celý svět žije na internetu, možná by knihovny právě zde měly ukázat, že není informace jako informace. Internet je těchto neoinformací plný. Doc. Rankov uvádí, že jednou z možných cest je udržet si (převzít?) roli arbitra, který hodnotí kvalitu informací v internetu. Studenti, knihovníci a manažeři knihoven zdůraznili, že budoucnost knihoven vidí v adekvátní nabídce relevantních prověřených informací a ve vyhledávání literárních pokladů. Klienti knihoven tyto služby očekávají.

Scénář č. 6 Spolupráce s vydavateli eKnih a cílená digitalizace – veřejné knihovny v roli tvůrce digitálního obsahu čteček

Knihovny, které se rozhodly půjčovat čtečky, uvádějí, že je o ně mezi uživateli velký zájem. Odborníci uvádějí, že existují dvě skutečnosti, proč zatím čtečky nejdu tzv. „na dračku“. Cena na úrovni mobilu a adekvátní nabídka eKnih, včetně masivnější reklamy. Průzkum evropských knihkupců (The Times, 21. 1. 2010) potvrdil, že není pravdou, že by lidé preferovali tištěné knihy. V podstatě je jim jedno, z čeho čtou (papír, multimédia), hlavně když mají

co číst. Čtečky umožňují mít tisíce knih na jednom místě, např. v kabelce, a to je úžasné. Knižní trh jen kvete, a velcí hráči na českém trhu zatím eKnihy ignorují. Je nutné si uvědomit, že přechod na eKnihy ohrozí existenčně řadu tiskáren, knihkupců a dalších subjektů, kteří se na vydávání tištěných knih podílejí. Vydavatelé eKnih potvrdili, že jejich cena nebude výrazně nižší, existují i zde provozní náklady, autorský honorář a i provoz eShopu vyžaduje finance. Budoucnost nespočívá v tom, jakou podobu bude kniha mít (papírovou, digitální), ale v tom, jak se bude prodávat. Vydavatelé eKnih vážně uvažují, že budou knihy nejen prodávat, ale i půjčovat. Nad tím vším visí otázka, jak eKnihy ochránit před volným kopírováním. Je jasné, že tyto nové technologie (eKnihy, čtečky, digitální knihovny atd.) přivedou ke knize více lidí, což je pozitivní. Lehký tenký osobní počítač velikosti dámské kabelky, vždy po ruce a nabitý informacemi, tomu jen málokdo odolá. M. Herman upozorňuje, že není důležité, jak a z čeho budeme číst nebo poslouchat knihy. Důležité je jen jedno. Aby bylo zachováno svobodné šíření slova a myšlenek a svobodný přístup k informacím, což je podstatné. Nové technologie časem zvítězí a budou jen dokonalejší; pro knihovny z toho vyplývá, aby tuto skutečnost zanesly do svých strategických plánů. Aby lobovaly za výhodnou legislativu a oslovily vydavatele eKnih. Ti za námi nepřijdou a nebudou žádat o spolupráci. Míček je na naší straně. Manažeři knihoven vidí budoucnost v tom, že budou přispívat k obsahu čteček. Studenti, vyučující a knihovníci považují eKnihy za výzvu pro knihovny a upozorňují na dvě skutečnosti: jednak se může lehce stát, že přijdeme o obrovskou příležitost, a jednak že drahé tištěné knihy si budou lidé jen půjčovat. To by mohlo knihovnám přinést novou klientelu. Všechny skupiny respondentů si uvědomují, že je nutné začít vyjednávat a loboovat za výhodné podmínky pro knihovny.

Scénář č. 7 Bojovat za vědomosti a znalosti, vytvářet nový prostor pro celoživotní učení (odstraňování sociální nerovnosti)



Obr. č. 1 Informační gramotnost: knihovny by měly participovat zejména na funkční gramotnosti, multimediální, počítačové a vyučovat knihovnické instrukce, tedy umění pracovat s informacemi a orientovat se v knihovním fondu.

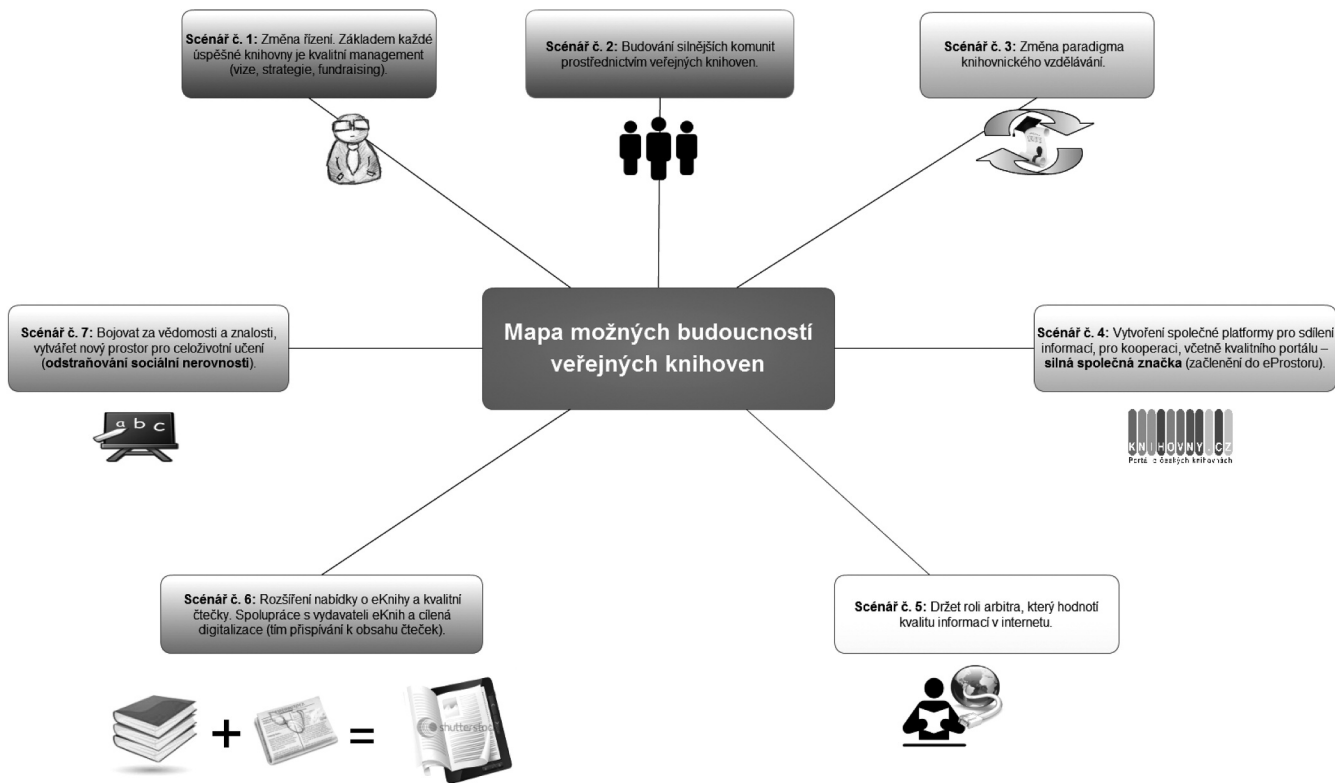
Komunitní knihovny výrazně participují na celoživotním vzdělávání. A to ve dvou rovinách, jednak nabízejí informační zdroje a také fyzický prostor (mnohdy i vlastní lektoři) k výuce. Knihovny většinou disponují neformálním a příjemným prostředím, takže vzdělávání v knihovně je hrou, zábavou – velice příjemnou činností. Pravdou je, že knihovny nabízejí celou řadu kurzů, např. od hry na bicí nástroje až po břišní tance aj., že je obtížné se v nabídce zorientovat. Kurzy by měly být profesionální (akreditované, s odbornými lektoři) a účastník by měl obdržet certifikát. Populární jsou kurzy znakové řeči, jazykové (i výuka češtiny pro cizince), psaní na počítači všemi deseti aj. Cíleně by se knihovny měly věnovat informační gramotnosti, což se od nich očekává. Zejména multimediální, počítačové, funkční (kam patří čtenářská gramotnost) a zvláště instruktivní knihovny. Učit všechny uživatele pracovat s informacemi a tím snižovat sociální nerovnost. Průzkumy ukazují, že v boji se sociální nerovností knihovny uspějí, pouze když budou spolupracovat s dalšími významnými subjekty. Problém je v tom, že do knihoven nechodí lidé, kteří jsou informačně negramotní (případně jen výjimečně), proto zde mají větší šanci uspět komunitní knihovny. Všichni respondenti se domnívají, že knihovny jsou pro celoživotní vzdělávání velmi vhodné a měly by se sofistikovaně věnovat rozvíjení informační gramotnosti občanů.

Závěrem

Zvoní hrana českému knihovnictví? Tradičnímu možná. Uživatelé budou těmi, kdo rozhodnou. Knihovny více či méně reagují na okolní svět a vše, čemu se věnují, co činí, dělají pro své uživatele. Záleží na uživateli, knihovnicích, zřizovatelích, ale nejvíce na managementu knihoven, jak rychle zareaguje na změny ve společnosti, zda správně pochopí nové role, které by knihovna měla hrát v dnešní a hlavně budoucí znalostní společnosti.

Tak jako film nenahradil divadlo, fotografie obrazy, nenahradí prostředí knihoven jiné médium. Je pravdou, že pevné linky nahradily mobilní telefony, že klasické dopisy už téměř nikdo neumíme psát, že můžeme virtuálně navštívit muzea, digitální knihovny, obchody, úřady a jiné instituce. Ale lidé mají přirozenou touhu setkávat se, povídat si; dokazují to moderní komunikační prostředky: SMS zprávy, e-maily, chaty apod. Snad nikdy v minulosti k sobě lidé neměli tak blízko a zároveň daleko. Pokud bude knihovna místem k setkávání, jiným komunitním prostorem, kde je nabízena inteligentní zábava, neomezená možnost vzdělávání, všechny druhy informací – znalostí, budou ji lidé vyhledávat. Co existuje lidstvo, lační po příbězích; dobrodružných, zamilovaných, ale i docela obyčejných. Příběhy se nám nikdy neomrzí. Knihovna je jedním nekonečným příběhem, který se lidé učí číst. Nabízí tisíce příběhů, představuje stovky autorů, má přehled v krásné literatuře jako nikdo druhý.

Mění se podmínky; digitalizace, online služby, nová média a extrémní množství tištěných a elektronických informací přímo ovlivňují podstatu knihovny. Smyslem knihoven v minulosti bylo, aby i prostí (chudí) lidé mohli číst. Co se změnilo? Každá doba v životě knihoven má své uživatele. Dnes se lidem daří, knihy si běžně kupují a mají plno možností, jak a kde se vzdělávat a trávit svůj volný čas. Co lidem dnes nejvíce schází, nejsou peníze, ale čas.



Obr. č. 2 Model mapy možných budoucností veřejných knihoven

Knihovny musejí zaujmout a mají to dnes skutečně těžké. Zaujmout, přilákat nové uživatele, nabízet vedle tradičních hodnot i novinky. To vyžaduje kreativní manažery, kteří jsou nejen vzdělaní, ale mají intuici a hýří zajímavými nápady. Také vynikající komunikátory, kteří dokážou oslovit veřejnost (uživatele), ale i zaměstnance a především zřizovatele a sponzory.

V České republice existuje hustá síť knihoven, ale jen 14 % lidí je v nich registrováno. Asi žádný zřizovatel knihovnu jen tak nezruší, ale je jeho prioritou? Je 14 % registrovaných uživatelů knihoven dostatečně silný hlas veřejnosti? Mohou si knihovny dovolit ignorovat reklamu, která dnes hýbe světem? Mohou své služby zkvalitňovat bez marketingu? Vážně si myslí, že kvalita se prodává sama? Akce jako „Noc s Andersenem“, „Celé Česko čte dětem“ aj. ukazují, že i knihovna dokáže být mediálně přitažlivá. Je potřeba hledat nové věci, které přitáhnou pozornost veřejnosti a zaujmou média. Knihovny samy o sobě nezmění své chování, nositeli změn jsou manažeři. V knihovnách pracuje generace padesátiletých nadšenců. Nová nastupující generace knihovníků může být stejně nadšená, ale musí též platit nájem, pořídit si bydlení, hradit složenky. Životní standard je žene za vyššími příjmy, nevydrží čekat řadu let, než dosáhnou průměrného platu. Je to pochopitelné. Motivovat mladé lidi vlídným slovem je dnes těžší než dříve. Zapálit je pro knihovnu a knihovnictví není snadné. Nestane se, jak to vidíme dnes, že v knihovnách budou pracovat nekvalifikované síly, pro které je práce v knihovně ještě zajímavá? Knihovna bez odborníků je jen místem, kde jsou uloženy kilometry knih. Jejich přidanou hodnotou je kompetentní a vzdělaná obsluha.

V knihovnách převažují odborníci, to je nutnost. Ale jak je zaplatit, jak zařídit, aby své znalosti nenabídlí konkurenci? Samotní manažeři vyšli převážně z řad knihovníků, ani jejich platy neodpovídají požadavkům, které jsou na ně kladeny. Nedostatek zdrojů musí nahradit kreativitou, intuicí, zajímavými projekty atd. Být manažerem knihovny je obrovskou výzvou, uspějí jen nejlepší. Je to vidět na výsledcích knihovny, na „klimatu“, které v knihovně panuje. Rada knihoven přežívá jen díky schopnostem a umu knihovníků, které neodradí ani to nejhorší vedení. Knihovny byly, jsou a budou. Zda budou zajímavé, nebo nudné, záleží na jejich managementu.

Přikláníme se nejvíce ke scénáři č. 1 – Kvalitní management – změna řízení knihoven (zavedení efektivity), implementace marketingu do stylu řízení knihoven (poslání, vize, strategie atd.). Jedno z lidových přísloví říká: „Ryba smrdí od hlavy“, a vystihuje celou problematiku. Management nastavuje pravidla hry, shání finance a hlavně motivuje zaměstnance, aby využívali všechen svůj potenciál při práci. Je velké umění vládnout dobře a rozumně. Sebelepší knihovníci sami nic nedokážou, stejně jako sebelepší vedoucí je bez podpory zaměstnanců ztracený. Musí jít o vzájemnou spolupráci a pocit důvěry. Nejlepší vedoucí pracovníci jsou takoví, kteří mají rádi lidi. To platí i pro knihovníky.

Dovětek

Poučme se z minulosti. Média se mění: hliněné tabulky, papyrusové svitky, pergamen, papír a dnes eBooky. Knihovny byly, jsou a budou součástí tohoto transformačního procesu. Knihovny mají před sebou výzvu, jak udržet správu a kontrolu nad sbírkami, měly by zdůrazňovat jejich jedinečnost a kulturní hodnotu. Potřebujeme knihovny v původní podobě? Snižují se rozpočty knihoven, počty zaměstnanců a většinou klesají i počty registrovaných čtenářů. Hovoříme o efektivitě služeb, o službách s přidanou hodnotou, o kvalitě služeb, kterou určuje koncový uživatel. Uživatel očekává digitální knihovny bez návodu k použití, vysoce intuitivní, nabízející mnoho možností, jak dále pracovat s obsahem knih (koláže, překlady, poznámky, možnost text přeposlat dalšímu uživateli apod.). Hovoříme o interaktivních výstavách v muzeích a o interaktivních katalozích v knihovnách atd. Uživatel očekává, že prostřednictvím katalogu získá plný text dokumentu. Směr určuje např. firma Google a služba Google Books. Knihovny jsou pro lidi a o lidech. Bez čtenářů zahynou. Osobně věříme v jejich budoucnost, budoucnost veřejných knihoven vidíme zejména v jejich komunitní práci.

Odkaz na informační zdroje

- AABO, Svanhild, AUDUNSON, Ragnar, VARHEIM, Andreas. How do public libraries function as meeting places? In: *Library and Information Science Research*, (32) 2010, p. 16-26.
- AUDUNSON, Ragnar, ESSMAT, Sophie, AABO, Svanhild. Public libraries: A meeting place for immigrant women? In: *Library and Information Science Research*, (33) 2011, p. 20-227.
- BULLETIN SKIP. Praha: SKIP, 1990-. Vychází čtvrtletně. ISSN 1213-5828. (Rubrika Směr: Co provedou e-čtečky knihovnám, ročník 2011.)
- Jean-Claude Carrière, Umberto Eco. *Knih se jen tak nezbavíme*. Rozhovory vedl Jean-Philippe de Tonnac ; [přeložila Dagmar Slavíková]. Vyd. 1. Praha : Argo, 2010. 237 s. ISBN: 978-80-257-0266-6 (váz.).
- AABO, Svanhild, AUDUNSON, Ragnar, VARHEIM, Andreas. How do public libraries function as meeting places? In: *Library and Information Science Research*, (32) 2010, p. 16-26.
- AUDUNSON, Ragnar, ESSMAT, Sophie, AABO, Svanhild. Public libraries: A meeting place for immigrant women? In: *Library and Information Science Research*, (33) 2011, p. 20-227.
- BULLETIN SKIP. Praha: SKIP, 1990-. Vychází čtvrtletně. ISSN 1213-5828. (Rubrika Směr: Co provedou e-čtečky knihovnám, ročník 2011.)
- Jean-Claude Carrière, Umberto Eco. *Knih se jen tak nezbavíme*. Rozhovory vedl Jean-Philippe de Tonnac ; [přeložila Dagmar Slavíková]. Vyd. 1. Praha : Argo, 2010. 237 s. ISBN: 978-80-257-0266-6 (váz.).
- FOBEROVÁ, Libuše. Zkušenosti s managementem hudebních knihoven v českých knihovnách. In: LECHNER, Dušan (ed.). *Hudobné knihovnictvo na polceste?* (Hudba a knihovnictvo v informačním prostředí 21. století). 28. – 29. septembra 2010. Žilina : Žilinská univerzita v Žilině, 2010, s. 50-59. ISBN 978-80-89303-32-8. EAN 9788089303328.
- GLORIEUX, Ignace, KUPPENS, Toon, VANDENBROECK, Dieter. Mind the gap: Societal limits to public library effectiveness. In: *Library and Information Science Research*, (29) 2007, p. 188-208, p. 188-208.
- IANNELO, R. *Promoting Libraries and Librarians: Some Thoughts and Ideas*. Territory Manager Central and Eastern Europe; K.G Saur Verlag and Thomson Gale; April 2005.
- JEŽKOVÁ, Z. Komunitní knihovna – příležitost pro knihovnu i obec. *Knižnica*, 2007, roč. 8, č. 2-3, s. 39-44.
- LOŠŤÁKOVÁ, D. Trendy vývoje evropských knihoven. *Knižnice*, 2007, roč. 8, č. 5, s. 38-43.
- Maximize the potential of your public library: A report of the innovative ways public libraries are addressing community priorities* (ICMA Public Library Innovations Grant Projects), [online]. 2011, [cit. 2011-11-24]. Dostupný z WWW: <http://icma.org/en/icma/knowledge_network/documents/kn/Document/302161>.
- RANKOV, P. Společenská funkce knihoven v dávné minulosti a nejbližší budoucnosti. *ITlib* [online]. 2003, č. 1 [cit. 2011-11-24]. Dostupný z WWW: <<http://www.cvtisr.sk/itlib/itlib031/rankov.htm>>. ISSN 1336-0779.
- SHELBURNE, Wendy A. E-book usage in an academic library: User attitudes and behaviors. In: *Library Collection, Acquisitions and Technical Services* (33) 2009, p. 59-72.
- STASSELOVÁ, S. Návštěva prezidentky ALA na Slovensku. *Knižnica*, 2011, roč. 12, č. 6, s. 24-32.
- Strategie pro evropské knihovny* / přeložil a uspořádal Zdeněk Matušík. Praha : Svaz knihovníků a informačních pracovníků ČR, 2006. 124 s. ISBN: 80-85851-16-4.
- VLASÁK, R. Nová paradigmatá knihovnictví. [online]. 1999, [cit. 2011-11-24]. Dostupný z WWW: <<http://www.inforum.cz/archiv/inforum1999/prednasky/vlasak.htm>>.